

ŽYMINIO MOKESČIO LENGVATŲ IR INDEKSAVIMO POVEIKIS TEISEI KREIPTIS Į TEISMĄ

Artur Doržinkevič

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės instituto doktorantas, lektorius
Elektroninis paštas: artdorzinkevici@mruni.eu

Mykolas Kirkutis

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės instituto doktorantas, lektorius
Elektroninis paštas: mkirkutis@mruni.eu

Pateikta 2024 m. kovo 29 d., parengta spaudai 2024 m. gegužės 13 d.

DOI: 10.13165/JUR-24-31-1-08

Santrauka. Straipsnyje analizuojamos pagrindinės problemos, susijusios su žyminio mokesčio lengvatų ir indeksavimo poveikiu teisei kreiptis į teismą. Nors žyminis mokestis yra viena iš bylinėjimosi išlaidų rūšių, tačiau išskirtinis jo bruožas yra tai, kad jis riboja asmens teisę į teisminę gynybą. Straipsnyje analizuojamas žyminio mokesčio ir teisės kreiptis į teismą santykis, analizuojama nacionalinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika dėl žyminio mokesčio lengvatų taikymo ir teisės kreiptis į teismą santykio. Tyrime įvertinamos žyminio mokesčio lengvatos, tokios kaip atleidimas nuo žyminio mokesčio mokėjimo ir žyminio mokesčio mokėjimo atidėjimas, kurių paskirtis – užtikrinti tinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą asmenims, kurie negali sumokėti įstatyme nustatyto atitinkamo žyminio mokesčio. Galiausiai, autoriai nagrinėja žyminio mokesčio indeksavimo instituto atitiktį teisei kreiptis į teismą, taip pat aptaria tam tikras praktines jo taikymo problemas.

Reikšminiai žodžiai: žyminis mokestis; teisė kreiptis į teismą; atleidimas nuo žyminio mokesčio mokėjimo; žyminio mokesčio mokėjimo atidėjimas; žyminio mokesčio indeksavimas.

Įvadas

Žyminis mokestis, viena iš bylinėjimosi išlaidų rūšių (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹ (toliau – CPK) 79 straipsnis), sykiu yra ir viena iš valstybei mokamų mokesčių formų, reglamentuojamų Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo² (toliau – MAĮ) 13 straipsnyje³. Žyminis mokestis taip pat yra susijęs su viena iš fundamentaliausių žmogaus teisių demokratinėje visuomenėje – teise kreiptis į teismą. Tik tinkamai įvykdęs įstatyme nustatytą pareigą sumokėti žyminį mokestį, asmuo įgyja teisę į savo pažeistų teisių ir interesų gynybą teisme (CPK 115 straipsnio 2 dalis). Taigi, žyminis mokestis yra vienas iš teisės kreiptis į teismą ribojimų. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) ne kartą yra išaiškinęs, kad teisė kreiptis į teismą turi būti „praktiška ir veiksminga“, o ne „teorinė ir iliuzinė“⁴. Kadangi žyminio mokesčio institutas laikomas vienu iš teisės kreiptis į teismą ribojimų, jo reglamentavimas turi būti suderinamas su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalimi. Jeigu juo nebus siekiama teisėto tikslo ir jeigu nebus pagrįsto proporcingumo santykio tarp taikomų priemonių ir siekiamo tikslo, tai gali būti laikoma nepagrįstu teisės į teisminę gynybą ribojimu⁵.

Įstatymų leidėjas civilinio proceso įstatyme nustatė bendrąjį principą, kad už byloje pateikiamus pareiškimus (ieškinius) reikia mokėti žyminį mokestį (CPK 80 straipsnio 1 dalis). Tai, be kita ko, patvirtina vieną esminių mokesčių bruožų – visuotino privalomumo principą⁶. Įstatymu taip pat numatyta žyminio mokesčio indeksavimo procedūra (CPK 82 straipsnio 1 dalis), pagal kurią mokesčių mokėtojas turi indeksuoti žyminį mokestį dėl to, kad įstatymų leidėjo nustatytos konkrečios pinigų sumos ilgainiui nuvertėja. Tačiau žyminio mokesčio indeksavimas pasižymi tam tikru kompleksiskumu, o pagal EŽTT praktiką, teismo mokesčių nustatymas (taip pat ir jų apskaičiavimas) turi būti pakankamai nuspėjamas asmens požiūriu⁷. Tai suponuoja poreikį įvertinti, ar mokesčių mokėtojui nustatyta indeksavimo pareiga proporcingai riboja teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą.

1 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.

2 „Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2004-04-28, Nr. 63-2243.

3 Minėtas žyminio mokesčio statusas yra nagrinėtas tiek kasacinio teismo jurisprudencijoje („Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-111/2012“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infolex.lt/tp/333933>); tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje („Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 25-630).

4 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. balandžio 5 d. sprendimas byloje Zubac prieš Kroatiją [DK], pareiškimo Nr. 40160/12“, 76–79 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-181821%22%5D%7D>].

5 *Ibid.*

6 Bronius Sudavičius ir Martynas Endrijaitis, *Viešųjų finansų teisė: vadovėlis* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020), 95.

7 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. balandžio 25 d. sprendimas byloje Iorga prieš Rumunija, pareiškimo Nr. 4227/02“, 45–46 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-79226%22%5D%7D>].

Įstatymų leidėjas taip pat yra įtvirtinęs įvairius šio instituto reglamentavimo ypatumus (lengvatas), kurie skirti užtikrinti tinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą. Pavyzdžiui, siekiant užtikrinti tinkamą teisės į teisminę gynybą įgyvendinimą, asmuo gali būti atleidžiamas nuo žyminio mokesčio mokėjimo (CPK 83 straipsnis) arba žyminio mokesčio mokėjimas gali būti atidedamas (CPK 84 straipsnis). Nors tokie ypatumai yra skirti užtikrinti teisminės gynybos prieinamumą, tačiau teismų praktikoje vyrauja tendencija įstatyminius atleidimo nuo žyminio mokesčio pagrindus aiškinti plečiamai⁸, nors pagal bendrąjį romėnų teisės principą išimtis iš bendrosios taisyklės turi būti aiškinama siaurai (lot. *singularia non sunt extendenda* arba *exceptio est strictissimae interpretationis*)⁹. Tokio vertinimo būtina laikytis tam, kad būtų užtikrintas bendrųjų taisyklių veiksmingumas¹⁰.

Taigi, šio tyrimo tikslas – išanalizuoti žyminio mokesčio lengvatų ir žyminio mokesčio indeksavimo poveikį teisei kreiptis į teismą. Šio straipsnio objektas yra žyminio mokesčio lengvatos ir žyminio mokesčio indeksavimas civiliniame procese. Tikslui įgyvendinti iškelti šie uždaviniai: 1) atskleisti žyminio mokesčio ir teisės kreiptis į teismą santykį; 2) įvertinti žyminio mokesčio lengvatų, kaip priemonių užtikrinti tinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą, taikymą; 3) išanalizuoti žyminio mokesčio indeksavimo institutą ir praktines jo taikymo problemas.

Nors plačiuoju požiūriu žyminio mokesčio institutas yra nagrinėtas teisės doktrinoje, tačiau tam tikros šio instituto detalės lieka netyrinėtos. Lietuvos teisės doktrinoje žyminio mokesčio institutas reikšmingai apžvelgtas dr. R. Simaičio monografijoje¹¹, taip pat analizuotas bendro pobūdžio vadovėliuose ar kitokio pobūdžio darbuose¹². O užsienio doktrinoje paprastai manoma, kad bylinėjimosi išlaidos yra gana techninio pobūdžio, todėl ši teisės sritis dažniausiai aptariama tarp atskirų jurisdikcijų teisininkų, o ne lyginamuoju

8 Pavyzdžiui, „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1206-790/2020“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1939988>; „Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-164-567/2024“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/2233672>.

9 Tai pažymima ir teismų praktikoje, pvz., kasacinio teismo praktikoje („Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-32-378/2019“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1682308>), ESTT praktikoje („Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje T-124/14“, CURIA paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=172904&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&par t=1&cid=1771223>) ir kt.

10 Antai, pernelyg plačiai aiškinant atleidimo ir atidėjimo nuo žyminio mokesčio pagrindus, apskritai gali būti keliamas klausimas, ar žyminio mokesčio reikia, galbūt tikslingiau net nemokėti žyminio mokesčio už tam tikrus procesinius veiksmus teismuose.

11 Rimantas Simaitis, *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese: monografija* (Vilnius: Justitia, 2007).

12 Pavyzdžiui, Valentinas Mikelėnas, *Civilinis procesas. I dalis* (Vilnius: Justitia, 1997); Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė* (Vilnius: Justitia, 2003); Artūras Driukas ir Virgilijus Valančius, *Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006); Valentinas Mikelėnas ir kt., *Civilinio proceso teisė. Bendroji dalis. 1 knyga* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020) ir kt.

ar, pavyzdžiui, į politiką orientuotų požiūriu¹³. Vis dėlto tarptautiniu mastu yra atlikti tam tikro pobūdžio tyrimai, susiję su bylinėjimosi išlaidomis¹⁴, tačiau, atsižvelgiant į nagrinėjamo tyrimo specifiką, t. y. analizuojamas konkretus Lietuvos teisinėje sistemoje numatytas žyminio mokesčio reglamentavimas, šiam tyrimui reikšmingiausi minėti nacionaliniai tyrimai, Lietuvos ir EŽTT teismų praktika. Nagrinėjama tema yra aktuali dėl to, kad teismų praktikoje nuolatos analizuojami klausimai, susiję su žyminio mokesčio instituto taikymu. Šios temos aktualumą taip pat pagrindžia ir neseniai išleista Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga „Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese“¹⁵. Taip pat EŽTT praktikoje pastaruoju metu pripažįstami Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimai nacionaliniams teismams netinkamai taikant žyminio mokesčio institutą¹⁶.

Tyrimė taikomi įprasti tokiems tyrimams metodai: sisteminis, analizės, apibendrinamasis. Sisteminiu metodu apžvelgiamas žyminio mokesčio institutas Lietuvos teisinėje sistemoje. Analizės metodu tiriama reikšminga teismų praktika, susijusi su teisės į teismingą gynybą prieinamumu ir žyminio mokesčio reglamentavimu. Apibendrinamuoju metodu daromos išvados dėl žyminio mokesčio reglamentavimo ir teismų praktikos taikymo perspektyvų.

1. Žyminio mokesčio ir teisės kreiptis į teismą santykis

1.1. Žyminis mokestis kaip viena iš bylinėjimosi išlaidų formų

Skirtingai nei kiti mokesčiai, žyminis mokestis taip pat yra viena iš bylinėjimosi išlaidų rūšių (CPK 79 straipsnis). „Žyminis mokestis, kaip bylinėjimosi išlaidų rūšis (CK 80 straipsnis), savo prigimtimi yra atlyginimas valstybei už jos institucijos vykdomą veiklą – teismo darbą vykdamą teisingumą konkrečioje byloje (ginčų ar prašymų ypatingos teisenos tvarka sprendimą).“¹⁷ „Žyminis mokestis – proceso įstatymo nustatyta pinigų suma, kurią šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, pareiškėjai ar kreditoriai privalo sumokėti už tam tikrus CPK nustatytus teismo atliekamus procesinius

13 „ELI/UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure“, 411, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/eli-unidroit-rules/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf>.

14 Pavyzdžiui, W. Vandebussche (red.), *International Encyclopaedia for Civil Procedure*, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <http://www.kluwerlawonline.com/toc.php?pubcode=CIVI> ir kt.

15 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 29 d. Teismų praktikos apžvalga „Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese“, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., https://www.lat.lt/data/public/uploads/2024/02/lat-bylinejimosi-islaidu-apzv-alga_-2024_02_01-final.pdf.

16 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. liepos 7 d. sprendimas byloje Balkūnas prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 75435/17“, 41–51 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/BALK%C5%AANAS%20v.%20LITHUANIA_LT.pdf.

17 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-135/2009“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/115363>.

veiksmus.¹⁸

Svarbu įvertinti žyminio mokesčio paskirtį. Be abejonės, tai, kokia žyminio mokesčio paskirtis teisinėje sistemoje, priklauso nuo valstybės vidinės politikos ir gali skirtis tarp valstybių. Teisės doktrinoje nurodoma, kad kai kuriose jurisdikcijose yra sukurta sistema, pagal kurią teismo mokesčiai beveik visiškai padengia valstybės išlaidas, skirtas teismų sistemai finansuoti, o kitose jurisdikcijose yra pasirinkta sistema, kurioje „teismai yra nemokami“¹⁹.

Lietuvoje pripažįstamos trys pagrindinės žyminio mokesčio funkcijos. Pirmiausia, žyminis mokestis yra viena iš mokesčių formų (MAĮ 13 straipsnio 10 dalis), kuriuo siekiama atlyginti valstybės išlaidas, susijusias su civilinių bylų nagrinėjimu teismuose. Antra, žyminis mokestis atlieka apsauginę (prevencinę) funkciją, kuria siekiama apsaugoti sąžiningus bylos dalyvius nuo nepagrįstai reiškiamų reikalavimų teisme. Trečia, žyminio mokesčio institutas atlieka sutaikinimo funkciją. Juo taip pat siekiama, kad prieš kreipdamasis į teismą šalis ieškotų taikių ginčo sprendimo būdų²⁰. Tai patvirtinta ir įstatymų leidėjo CPK įtvirtinta žyminio mokesčio lengvata, pagal kurią, jeigu prieš kreipdamosi į teismą šalis ginčą sprendė mediacijos būdu, mokėtina tik 75 procentai žyminio mokesčio sumos (CPK 80 straipsnio 8 dalis).

Žyminio mokesčio institutas yra svarbus siekiant užtikrinti anksčiau minėtų funkcijų įgyvendinimą. Teismų praktikoje išskiriamos trys procesinių dokumentų, už kuriuos mokamas žyminis mokestis, rūšys: 1) procesiniai dokumentai, kuriais teismui pirmą kartą pareiškiami materialieji reikalavimai; 2) procesiniai dokumentai, kuriais reikalaujama peržiūrėti teismo procesinį sprendimą dėl bylos esmės; 3) kai kurie dokumentai, kuriais reiškiama procesinio pobūdžio prašymai²¹. Kaip matyti, pagal bendrąją taisyklę žyminiu mokesčiu apmokestinami materialieji šalies reikalavimai. Tačiau tam tikrais išimtiniais atvejais žyminis mokestis mokėtinas ir už procesinio pobūdžio reikalavimus, pavyzdžiui, kaip prašymai dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ir nemokumo bylose paduodami atskirieji skundai.

Lietuvos civiliniame procese įtvirtinta dualistinė žyminio mokesčio sistema. Jis skirstomas į dvi rūšis: proporcinį ir paprastąjį. „Proporcinis žyminis mokestis taikomas turtiniams ginčams ir jo dydis nustatomas procentine išraiška nuo ieškinio ar kitokio reikalavimo vertės (CPK 80 straipsnio 1 dalies 1 punktą). Paprastasis žyminis mokestis išreiškiamas

18 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-277-248/2020“, 13 p., Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1890068>.

19 ELI/UNIDROIT, *supra note*, 13: 412.

20 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-297-403/2019“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1769603>; „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-71-516/2020“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1816434>; „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-124-464/2020“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1852855>.

21 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1206-790/2020“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1939988>.

tikslia pinigų suma, nepriklausomai nuo ginčo dalyko vertės (CPK 80 straipsnio 1 dalies 2 punktas).²² „Toks žyminis mokestis nustatomas bylose, kuriose pareiškiami paprastai neturtinio pobūdžio reikalavimai, taip pat reikalavimai, kurie negali būti įkainoti, arba kai reikalavimą įvertinti pinigais yra sudėtinga arba iš viso neįmanoma.“²³ EŽTT praktikoje yra pripažinta, kad proporcinio žyminio mokesčio sistema iš esmės atitinka teisės kreiptis į teismą reikalavimą, nes ja siekiama apriboti piktnaudžiavimą pareiškimais teisme ir surinkti lėšų į teismų biudžetą²⁴.

Apibendrinant išskirtinos trys pagrindinės žyminio mokesčio funkcijos: mokestinė, apsauginė ir sutaikinimo. Šios funkcijos yra skirtos atliepti tiek viešąjį interesą, tiek privačius ginčų šalių interesus. Viešojo intereso tenkinimas pasireiškia siekiu kompensuoti valstybės išlaidas teismų sistemai išlaikyti, mažinti nepagrįstų reikalavimų teisme pareiškimą ir ginčų nagrinėjimą teismuose, skatinant ginčų sprendimą valstybei pigesniu – tauriu – būdu. Privatusis ginčo šalių interesas skatinamas norint apsaugoti konkretų asmenį nuo nepagrįstų reikalavimų teisme ir skatinant šalis išspręsti ginčą teisme kuo mažesnėmis sąnaudomis arba apskritai nesikreipiant į teismą.

1.2. Žyminis mokestis kaip teisės kreiptis į teismą ribojimas

Nors žyminio mokesčio institutas skirtas užtikrinti tiek viešąjį, tiek privatųjį interesą, tačiau šis institutas yra glaudžiai susijęs su asmens teise kreiptis į teismą²⁵. Žyminio mokesčio sumokėjimas yra viena iš esminių civilinės bylos iškėlimo teisme sąlygų²⁶, todėl tai yra teisės kreiptis į teismą ribojimas. EŽTT yra išaiškinęs, kad teisė kreiptis į teismą ir iš jos išplaukiantis teismo prieinamumo principas nėra absoliutūs. Šios teisėms gali būti taikomi apribojimai, tačiau jie neturi apriboti ar sumažinti asmeniui suteiktos galimybės naudotis teise tokiu būdu ar apimtimi, kad būtų pažeista pati teisės esmė²⁷. Apribojimas nebus suderinamas su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, jei juo nesiekama teisėto tikslo

22 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-334/2009“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/129994>.

23 *Ibid.*

24 „Iorga prieš Rumunija“, *supra note*, 7: 41 p.

25 Konvencijos 6 straipsnis reglamentuoja teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, tačiau šiame straipsnyje nėra tiesiogiai įtvirtinta teisė kreiptis į teismą. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) sprendime *Golder v. the United Kingdom*, įvertinęs 6 straipsnio 1 dalies formuluotę, pripažino, kad nors teisė į teisingą, viešą ir greitą teismo procesą neabejotinai gali būti taikoma tik vykstančiam teismo procesui, tačiau tai nereiškia, kad teisė į patį tokio proceso inicijavimą yra atmetama („Europos Žmogaus Teisių Teismo 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 4451/70“, 28–32 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57496%22%5D%7D>).

26 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-141-378/2017“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1448681>.

27 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Stanev prieš Bulgariją* [DK], pareiškimo Nr. 36760/06“, 229 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-108690%22%5D%7D>).

ir jei nėra pagrįsto proporcingumo santykio tarp taikomų priemonių ir siekiamo tikslo²⁸. Reikalavimas susimokėti žyminį mokestį pats savaime nėra laikytinas netinkamu teisės kreiptis į teismą apribojimu, tačiau mokesčio suma, subjekto galimybės ją sumokėti ir teismo proceso etapas yra esminiai faktoriai vertinant, ar subjektui iš tiesų buvo užtikrinta teisė pasiekti teisminį nagrinėjimą ir būti teismo išklašytam²⁹. EŽTT ne kartą pažymėjo, kad valstybės turi laisvę nustatyti tokią žyminio mokesčio (ar kitų teismo išlaidų) sistemą savo vidaus teisėje. Į valstybės vertinimo laisvę patenka galimybė nustatyti savo teismo mokesčių sistemą taip, kad teismo mokesčiai už piniginius reikalavimus būtų susieti su ginčo suma. Tačiau sistema turi būti pakankamai lanksti, kad šalis galėtų pasinaudoti visišku ar daliniu atleidimu nuo teismo mokesčių mokėjimo arba teismo mokesčių sumažinimu³⁰.

Tai reiškia, kad žyminį mokestį reglamentuojančios normos, taip pat žyminio mokesčio apskaičiavimas ir (ar) žyminio mokesčio lengvatos turi būti aiškinamos sistemiskai, atsižvelgiant į asmens finansines galimybes ir padėtį konkrečioje faktinėje situacijoje.

EŽTT yra pripažinęs įvairius Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimus dėl valstybių nacionalinių teismų netinkamo žyminio mokesčio ar teismo išlaidų instituto taikymo. Dažnu atveju tai yra per didelis žyminis mokestis, kuris neproporcingai apriboja konkrečioje situacijoje asmens teisę kreiptis į teismą, nes asmuo nėra finansiškai pajėgus sumokėti atitinkamą tokio mokesčio sumą.

Pavyzdžiui, EŽTT byloje *Weissman ir kt. prieš Rumuniją* susiklostė situacija, kai ieškovai 1999 metais pareiškė ieškinį valstybei dėl 30,6 mln. Eur negautų pajamų, kurie atsirado valstybei nacionalizavus ieškovų nekilnojamąjį turtą, tačiau teismas įpareigojo ieškovus sumokėti 323 264 Eur dydžio žyminį mokestį³¹. Vyriausybė šioje byloje pateikė argumentus, kad žyminis mokestis šiuo atveju sudaro tik 1,09 % ieškinio sumos, todėl yra proporcingas³². EŽTT, nesutikdamas su Vyriausybės pozicija, nurodė, kad nors žyminio mokesčio suma buvo apskaičiuota proporciniu dydžiu, tačiau ji nebuvo pagrįsta nei konkrečiomis bylos aplinkybėmis, nei pareiškėjų turtine padėtimi. Pasak EŽTT, eiliniam proceso dalyviui ji yra neabejotinai didelė, todėl yra nepagrįsta ir neprotinga³³.

EŽTT nagrinėtoje byloje *Brezeanu prieš Rumunija* taip pat buvo pripažintas Konvencijos

28 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. lapkričio 29 d. sprendimas byloje Lupeni Greek Catholic Parish ir kt. prieš Rumuniją [DK], pareiškimo Nr. 76943/11“, 89 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-169054%22%7D>].

29 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. birželio 19 d. sprendimas byloje Kreuz prieš Lenkiją, pareiškimo Nr. 28249/95“, HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59519%22%7D>].

30 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. gegužės 3 d. sprendimas byloje Nalbant ir kt. prieš Turkiją, pareiškimo Nr. 59914/16“, 39 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-216942%22%7D>].

31 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. gegužės 24 d. sprendimas byloje Weissman ir kt. prieš Rumuniją, pareiškimo Nr. 63945/00“, 8–19 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-75511%22%7D>].

32 *Ibid.*, 28–31 p.

33 *Ibid.*, 39 p.

6 straipsnio 1 dalies pažeidimas dėl neproporcingų teismo mokesčių dydžių. Šioje byloje susiklostė situacija, kai ieškovė pareiškė ieškinį dėl 7400 Eur skolos priteisimo. Teismas įpareigojo ieškovę sumokėti 440 Eur dydžio žyminį mokestį, nors ieškinio įteikimo metu ieškovės vienintelės pajamos buvo senatvės pensija, kurios dydis siekė apie 40 Eur per mėnesį. Laiku nesumokėjus žyminio mokesčio, ieškinys buvo paliktas nenagrinėtas. Ieškovė, skųsdama teismo nutartį, be kita ko, teigė, kad žyminį mokestį ji galės sumokėti vėliau, t. y. kai jos ieškinys bus patenkintas. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad teismo mokesčių sumokėjimas yra privaloma sąlyga tam, kad teismas turėtų teisinius įgaliojimus nagrinėti ieškinį, ir pridūrė, kad net ir vėlesnis žyminio mokesčio mokėjimas negali būti patvirtintas, jeigu jis nėra atliekamas iki teismo sprendimo dėl bylos esmės priėmimo³⁴. EŽTT akcentavo, kad minėta žyminio mokesčio suma yra labai didelė, palyginti su faktine ieškovės senatvės pensija, todėl „sunku įsivaizduoti, kaip ji būtų galėjusi gauti reikiamą sumą savo lėšomis“³⁵.

Kitais atvejais žyminio mokesčio neproporcingumas yra susijęs su tuo, kad valstybių nacionalinė teisė nenustatė efektyvios žyminio mokesčio lengvatų sistemos. Pavyzdžiui, EŽTT pripažino Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą dėl to, kad pareiškėjui nesėkmingai kreipusis dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimo ir nacionaliniai teismai nenorėjo atleisti jo nuo žyminio mokesčio mokėjimo, nors jo finansinė būklė buvo sunki³⁶. Kitoje byloje EŽTT pripažino Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą dėl to, kad teismai neatliko individualaus konkrečių aplinkybių, susijusių su pareiškėjos gebėjimu sumokėti žyminį mokestį, vertinimo, nes viso ginčo metu pareiškėjos įmonės turtui buvo taikoma laikinoji apsaugos priemonė (turto areštas), todėl pareiškėja neturėjo jokių lėšų, iš kurių būtų galėjusi sumokėti atitinkamą žyminį mokestį³⁷.

Viena vertus, svarbu pabrėžti ir tai, kad absoliutus draudimas atleisti komercinį ūkio subjektą nuo žyminio mokesčio mokėjimo EŽTT pripažintas kaip savaimė keliantis abejonių dėl atitikties Konvencijos 6 straipsnio reikalavimams³⁸. Kita vertus, valstybė negali būti vienintelis subjektas, atsakingas už tai, kad asmuo gautų tam tikras žyminio mokesčio lengvatas. EŽTT yra konstatavęs, kad šalis, siekianti būti atleista nuo teismo mokesčių mokėjimo, turi elgtis pakankamai rūpestingai, kai teismams pateikia įrodymus apie savo

34 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. spalio 21 d. sprendimas byloje Brezeanu prieš Rumunija, pareiškimo Nr. 10097/05“, 4–8 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-93677%22%5D%7D>).

35 *Ibid.*, 20 p.

36 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. spalio 19 d. sprendimas byloje Laçi prieš Albaniją, pareiškimo Nr. 28142/17“, 53–60 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-212365%22%5D%7D>).

37 „Nalbant ir kt. prieš Turkiją“, *supra note*, 30.

38 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. gruodžio 30 d. sprendimas byloje Paykar Yev Haghtanak Ltd prieš Armėniją, pareiškimo Nr. 21638/03“, 49 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-84119%22%5D%7D>).

finansinę padėtį, ir privalo sąžiningai bendradarbiauti su teismais šiuo klausimu³⁹.

Apibendrinant EŽTT praktiką ir teisės kreiptis į teismą reikalavimus žyminiam mokesčiui, galima daryti išvadą, kad nors žyminio mokesčio institutu siekiama pagrįstų tikslų, tačiau šis institutas neturi paneigti asmens teisės kreiptis į teismą. Esant poreikiui, tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims turi būti suteikiamos lengvatos, kurios leistų užtikrinti savo teisių gynybą. EŽTT praktikoje pabrėžiama teismų svarba sprendžiant dėl žyminio mokesčio lengvatų, o būtent teismo diskrecija konkrečiu atveju nuspręsti, ar asmuo turi galimybę efektyviai įgyvendinti savo teisę kreiptis į teismą. Teismai turi atsižvelgti į konkretaus asmens finansines galimybes ir kitas reikšmingas aplinkybes bei, esant pateisinamam poreikiui, suteikti tam tikras žyminio mokesčio lengvatas.

2. Žyminio mokesčio lengvatos

2.1. Žyminio mokesčio mokėjimo atidėjimas

Bendroji taisyklė yra ta, kad pareiškėjas turi mokėti žyminį mokesį, tačiau įstatymas nustato tam tikras išimtis (lengvatas). Tačiau nepagrįstai suteikiant tam tikrą procesinę lengvatą vienai proceso šaliai, susiduriama su tam tikru lygiateisiškumo principo pažeidimu. Lygiateisiškumo principas reikalauja, kad išimtinės taisyklės būtų taikomos tik tiems asmenims, kuriems jos skirtos, ir nebūtų aiškinamos plečiamai⁴⁰. Teisės doktrinoje taip pat pastebėta, kad valstybė, nustatydamą žyminio mokesčio lengvatas, sukuria asmenims nevienodas sąlygas bylinėtis⁴¹. Lygiateisiškumo principo iškraipymas civiliniame procese veikia proceso šalių teisinę padėtį, kelia grėsmę teisei į teisingą teismą. EŽTT yra nurodęs, kad šalių procesinis lygiateisiškumas (angl. *equality of arms*) yra neatsiejamas nuo platesnės teisingo bylos nagrinėjimo sąvokos ir glaudžiai susijęs su rungtyniškumo principu⁴². Lygiateisiškumo principas iš esmės taikomas visiems procedūriniais reikalavimams valstybėse⁴³. Jis reikalauja užtikrinti tinkamą proceso šalių pusiausvyrą⁴⁴. Taigi, žyminio mo-

39 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje Elcomp sp. z o.o. prieš Lenkiją, pareiškimo Nr. 37492/05“, 41 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/en/g#%22itemid%22:%22001-104549%22>}}.

40 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-19-1075/2018“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1570519>.

41 Simaitis, *supra note*, 11: 103.

42 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. rugsėjo 19 d. sprendimas Regner v. the Czech Republic [DK], pareiškimo Nr. 35289/11“, 146 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-177299%22>}}.

43 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. gegužės 23 d. sprendimas Avotiņš v. Latvia [DK], pareiškimo Nr. 17502/07“, 119 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-163425%22>}}.

44 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje Feldbrugge v. the Netherlands, pareiškimo Nr. 8562/79“, 44 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng>

kesčio lengvatos turi būti aiškinamos siaurai, siekiant užtikrinti procesinį lygiateisiškumą ir vienodas bylinėjimosi sąlygas.

Lietuvos CPK žyminio mokesčio lengvatos išsiskiria pagal jų sukeliama poveikį. Proceso įstatyme įtvirtinta visiško atleidimo nuo žyminio mokesčio mokėjimo galimybė įstatymo arba teismo nutarties pagrindu (CPK 83 straipsnis), taip pat žyminio mokesčio sumokėjimas gali būti nukeliamas į ateitį (CPK 84 straipsnis).

Nors asmens finansinė padėtis vertinama tiek sprendžiant dėl CPK 83 straipsnio, tiek dėl CPK 84 straipsnio taikymo, tačiau „sprendžiant žyminio mokesčio sumokėjimo atidėjimo klausimą turi būti įvertinama ne tik turtinė prašančiojo asmens padėtis kreipimosi į teismą momentu, bet ir tai, kiek tokia padėtis tęsis, kokios jos pagerėjimo perspektyvos. Kai asmens turtinė padėtis kreipimosi į teismą metu yra komplikuoata, tačiau yra aplinkybių, rodančių, jog artimiausiu laiku ji gali iš esmės pagerėti (pvz., per atitinkamą laikotarpį asmuo gaus (sukaups) reikiamą pinigų sumą), žyminio mokesčio mokėjimas gali būti atidėtas⁴⁵. Prašymas atidėti žyminio mokesčio mokėjimą turi būti motyvuotas, prie prašymo pridėti įrodymai, įrodantys žyminio mokesčio atidėjimo būtinumą, o pareiga pateikti įrodymus, patvirtinančius tokio prašymo pagrįstumą, tenka to prašančiam asmeniui⁴⁶. Asmeniui tenka pareiga pateikti „ne tik kiek įmanoma išsamesnius įrodymus, galinčius suformuoti teismo pagrįstą įsitikinimą, kad asmens turtinė padėtis konkrečiu momentu neleids jam sumokėti viso ar dalies žyminio mokesčio už tam tikrą procesinį dokumentą, bet ir įrodymus, kad sprendimo priėmimo dieną jis žyminį mokesį, jei ieškinys bus atmestas, turės galimybę sumokėti⁴⁷. Taigi teismas atideda žyminio mokesčio mokėjimą tik tada, kai nustato, kad egzistuoja: i) sunki asmens finansinė padėtis (šis bruožas būdingas tiek CPK 83, tiek CPK 84 straipsnio taikymui); ii) trumpalaikiai finansinių sunkumų pobūdis (šis bruožas išskiria atidėjimo institutą nuo atleidimo instituto, nes CPK 83 straipsnio atveju egzistuoja ilgalaikiai finansiniai sunkumai ir nėra pagerėjimo perspektyvų).

2.2. Atleidimas nuo žyminio mokesčio mokėjimo

Kita žyminio mokesčio lengvata yra atleidimo nuo žyminio mokesčio mokėjimo institutas (CPK 83 straipsnis). CPK įtvirtina žyminio mokesčio atleidimą įstatyminiu pagrindu (CPK 83 straipsnio 1 dalis) ir žyminio mokesčio atleidimą šalies prašymu (CPK 83 straipsnio 3 dalis). Taikant CPK 83 straipsnio 1 dalį, atleidimas nuo žyminio mokesčio yra taikomas įstatymo pagrindu, todėl teismas atleidimo pagrindą turi nustatyti savo iniciatyva, neatsižvelgdamas į tai, ar yra byloje dalyvaujančio byloje asmens prašymas atleisti nuo

---

{%22itemid%22:[%22001-57486%22]}.

45 „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. birželio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-778-464/2018“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1604773>.

46 „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1060-516/2021“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/2032495>.

47 *Ibid.*

žyminio mokesčio⁴⁸. Esminiai įstatyminiai pagrindai atleisti nuo žyminio mokesčio yra įtvirtinti CPK 83 straipsnio 1 dalyje, tačiau tai nėra baigtinis atvejų sąrašas (CPK 83 straipsnio 1 dalies 16 punktas)⁴⁹. Teismų praktikoje pažymima, kad atleidimo nuo žyminio mokesčio pagrindai yra skirti „palengvinti teisės į teisminę gynybą įgyvendinimą asmenims, ginantiems svarbiausias asmens teises (pvz., darbuotojams, vartotojams), asmenims, kurių materialinė padėtis yra sunki (pvz., asmenims, kuriems iškelta bankroto ar restruktūrizavimo byla), bei su viešųjų, valstybės ar savivaldybės interesų gynimu susijusiais atvejais“⁵⁰. Teismų praktikoje įvardijamos priežastys nėra vienintelės, kurios lemia poreikį numatyti atleidimą nuo žyminio mokesčio. Pavyzdžiui, bylos dėl vaikų teisinių santykių taip pat pasižymi tuo, kad ginčai neapmokestinami žyminiu mokesčiu (reikalaujant išlaikymo priteisimo, vaiko nuolatinės globos ar tėvų valdžios apribojimo (CPK 83 straipsnio 1 dalies 2, 14, 15 punktai), siekiant užtikrinti geriausių vaiko interesų principą).

Teismų praktika ir teisės doktrina išsiskiria ties klausimu, ar žyminio mokesčio lengvatos yra asmeninio pobūdžio (lot. *intuitu personae*). Teisės doktrinoje yra pareikšta nuomonė, kad „žyminio mokesčio lengvatos yra asmeninio pobūdžio ir negali būti perleidžiamos kitiems asmenims. Todėl, pavyzdžiui, kai ieškinį padavęs atleistas nuo žyminio mokesčio asmuo perleidžia savo reikalavimo teisę kitam asmeniui, kuris negali pretenduoti į žyminio mokesčio lengvatą, pastarasis ištraukdamas į bylą turi per teismo nustatytą terminą sumokėti visą žyminį mokesť už ieškinį“⁵¹. Tačiau teismų praktika yra aiškinama priešingai, t. y. nurodoma, kad atleistam nuo žyminio mokesčio subjektui perleidus reikalavimą subjektui, kuris nėra atleistas nuo žyminio mokesčio mokėjimo, šiam subjektui nekyla pareiga primesti žyminio mokesčio, nes procesinių teisių perėmėjas visiškai perima savo pirmtako procesinę teisinę padėtį, t. y. jo įgytas procesines teises ir pareigas⁵². Autorių nuomone, pareiga mokėti žyminį mokesť yra viešosios teisės reglamentuojama sritis, todėl šiai pareigai negali būti taikomos prievolių teisės normos, įskaitant CK 6.102 straipsnyje įtvirtintus draudimus⁵³. Be to, mokestines nepriemokas gali įvykdyti ir kiti subjektai. Pavyzdžiui, MAĮ 86 straipsnyje numatyta galimybė perkelti mokesčio mokėtojo nepriemoką kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims. Taip pat pasakytina, kad reikalaujant primesti žyminį mokesť naujasis kreditorius (cesionarijus) galimai patirtų papildomų nuostolių ir taip kiltų ginčai dėl to, ar ikisutartiniuose santykiuose pradinis kreditorius (cedentas) neturėjo atskleisti

48 Simaitis, *supra note*, 11: 153.

49 Kiti pagrindai nustatyti, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 41 straipsnio 8 dalyje, Lietuvos Respublikos daugiabučių gyvenamųjų namų ir kitos paskirties pastatų savininkų bendrijų įstatymo 23 straipsnio 3 dalyje ir kt.

50 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1206-790/2020“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/1939988>.

51 Simaitis, *op. cit.*, 159.

52 „Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-218-407/2023“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/2155414>.

53 Pavyzdžiui, reikalavimą išlaikyti, reikalavimą atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo ir pan.

aplinkybės, kad perleidus reikalavimą asmuo privalomai turės primokėti žyminį mokestį. Tais atvejais, kai žyminis mokestis sudarys reikšmingą sumą, tai gali būti laikoma esmine sutarties sąlyga, o jos neatskleidus naujam kreditoriui, galima būtų reikalauti panaikinti reikalavimo perleidimo sutartį (CK 1.90 straipsnis) arba reikalauti žalos dėl nesąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose (CK 6.163 straipsnis). Todėl pritarina teismų praktikai, kad procesinių teisių perėmėjas visiškai perima savo pirmtako procesinę teisinę padėtį, taip pat ir į suteiktas žyminio mokesčio lengvatas.

CPK taip pat nustato atleidimą nuo žyminio mokesčio asmens prašymu (CPK 83 straipsnio 3 dalis). Šis atleidimo pagrindas yra skirtas užtikrinti asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą dėl pareiškėjo sunkios turtinės padėties. CPK 83 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad „asmens prašymu teismas, atsižvelgdamas į asmens turtinę padėtį, turi teisę rašytinio proceso tvarka iš dalies atleisti jį nuo žyminio mokesčio mokėjimo. Prašymas iš dalies atleisti asmenį nuo žyminio mokesčio mokėjimo turi būti motyvuotas. Prie prašymo turi būti pridėti įrodymai, patvirtinantys prašymo pagrįstumą“. Teismų praktikoje pažymėta, kad „turtinę asmens padėtį apibūdina nekilnojamojo turto registro, bankų, valstybinio socialinio draudimo pažymos, turto ir pajamų deklaracijos, kiti dokumentai“⁵⁴. Taip pat nurodoma, kad skirtingai nei atleidimo pagrindai pagal CPK 83 straipsnio 1 dalį, atleidimo pagrindas pagal CPK 83 straipsnio 3 dalį suteikia galimybę asmenį atleisti tik nuo dalies žyminio mokesčio mokėjimo⁵⁵. Vis dėlto, autorių manymu, remdamasis CPK 83 straipsnio 3 dalimi, teismas turi teisę ir visiškai atleisti asmenį nuo žyminio mokesčio mokėjimo, siekdamas užtikrinti tinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą. Manytina, kad toks aiškinimas leistų lanksčiau taikyti žyminio mokesčio lengvatą ir atsižvelgti į konkretaus asmens turtinę padėtį. Papildomai tvirtintina, kad EŽTT taip pat yra nurodęs, kad šalis, prašanti atleisti nuo teismo mokesčių, turėtų elgtis pakankamai rūpestingai, kai teismams pateikia įrodymus apie savo finansinę padėtį, ir privalo sąžiningai bendradarbiauti su teismais šiuo klausimu. Iš komercine veikla užsiimančio subjekto tikimasi didesnio rūpestingumo nei iš fizinio asmens⁵⁶. Pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas nėra pateikęs baigtinio sąrašo aplinkybių, į kurias atsižvelgtina vertinant asmens galimybę sumokėti žyminį mokestį, todėl teismas turi didelę diskreciją nuspręsti dėl šio instituto taikymo⁵⁷. Tačiau teismo diskrecija turi būti pagrįsta ir motyvuota, ja negalima piktnaudžiauti. Pavyzdžiui, EŽTT yra konstatavęs, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažeidė Konvencijos 6 straipsnį atsisakydamas atleisti asmenį nuo žyminio mokesčio dėl to, kad žemesnės instancijos teismai kelis kartus atleido pareiškėją nuo žyminio mokesčio. Tad buvo nepagrįstai atsisakyta atleisti asmenį

54 „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1192-943/2017“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infolex.lt/tp/1524455>.

55 „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1070-186/2017“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infolex.lt/tp/1516480>.

56 „Nalbant ir kt. prieš Turkiją“, *supra note*, 30: 41 p.

57 „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-840-464/2021“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infolex.lt/tp/2025037>.

nuo žyminio mokesčio mokėjimo už kasacinį skundą⁵⁸.

Specialusis atleidimo nuo žyminio mokesčio pagrindas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (toliau – VGTPĮ)⁵⁹ 20 straipsnio 1 dalyje. Minėta teisės norma nurodo, kad asmenys, turintys teisę gauti antrinę teisinę pagalbą, atleidžiami nuo žyminio mokesčio ir kitų bylinėjimosi išlaidų nagrinėjant civilines bylas. „Asmenims, turintiems teisę gauti antrinę teisinę pagalbą, atsižvelgiant į Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius, valstybė garantuoja ir apmoka 100, 50, 30 arba 15 procentų antrinės teisinės pagalbos išlaidų.“ (VGTPĮ 14 straipsnio 5–8 dalys)⁶⁰. Minėtame įstatyme įtvirtinti pagrindai yra platesnio pobūdžio, nes jie apima ne tik žyminio mokesčio mokėjimą. Svarbu akcentuoti, kad tai yra atskira lengvata, kuri gali būti taikoma nepriklausomai nuo CPK numatytų atleidimo pagrindų. VGTPĮ 20 straipsnio 4 dalis numato, kad „antrinės teisinės pagalbos teikimas neatima iš pareiškėjo teisės pasinaudoti CPK nustatytomis bylinėjimosi išlaidų ir su bylos nagrinėjimu susijusių išlaidų apmokėjimo ir (arba) atlyginimo lengvatomis“. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, asmenį atleidus nuo 50 proc. žyminio mokesčio mokėjimo pagal VGTPĮ, jam turi būti suteikiama teisė prašyti teismo papildomai jį atleisti nuo likusios žyminio mokesčio mokėjimo sumos pagal CPK 83 straipsnio 3 dalį. Kitoks aiškinimas, t. y. jei valstybinė įstaiga atsisakytų suteikti teisinę pagalbą, asmuo neturėtų teisės prašyti teismo atleisti jį nuo žyminio mokesčio mokėjimo, galimai prieštarautų Konvencijos 6 straipsniui⁶¹.

Įsigaliojus Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymui ir susijusiems CPK pakeitimams⁶², sumaišties sukėlė atleidimo nuo žyminio mokesčio pagrindai, susiję su nemokumo procesu. Lietuvos apeliacinis teismas 2020 m. pripažino, kad teismų praktika dėl to, ar žyminio mokesčio lengvatos taikytinos tik už CPK 83 straipsnio 2 dalyje tiesiogiai nurodytus dokumentus (ieškinius, priešieškinius, pareiškimus, apeliacinius ir kasacinius skundus, taip pat už prašymus dėl proceso atnaujinimo), ar ir už paduodamus procesinio pobūdžio dokumentus (prašymus dėl laikinųjų apsaugos priemonių, atskiruosius skundus dėl nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių, atskiruosius skundus bankroto ar

58 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Balkūnas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 75435/17“, 41–51 p., HUDOC paieška, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203485>.

59 „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“, Infolex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infolex.lt/ta/125383>.

60 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-170-421/2022“, Infolex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infolex.lt/tp/2051214>.

61 EŽTT byloje *Iorga prieš Rumunija* susiklostė situacija, kai ieškovas ieškiniu valstybei prašė grąžinti dar komunistinės valdžios neteisėtai konfiskuotą turtą. Ieškovas nesumokėjo žyminio mokesčio, nes vienintelis ieškovo (ir jo sutuoktinės) pajamų šaltinis buvo 22 Eur dydžio pensija. Ieškovui kreipusis į Finansų ministeriją dėl žyminio mokesčio atleidimo, prašymas buvo atmetas. EŽTT konstatavo, kad Rumunijos vidaus teisė nenumatė galimybės apskųsti Finansų ministerijos sprendimą, kuriuo atsisakyta atleisti asmenį nuo žyminio mokesčio mokėjimo, teismui. Po šio sprendimo Rumunija atliko aktualius įstatymo pakeitimus, kuriais atleidimo nuo žyminio mokesčio institutas buvo perduotas teismams („Iorga prieš Rumunija“, *supra note*, 7).

62 Nuo 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo CPK 80 straipsnio 2 dalies pakeitimas, kad už atskiruosius skundus bankroto ir restruktūrizavimo bylose mokamas žyminis mokestis.

restruktūrizavimo byloje), nėra vienoda. Teisėjų kolegija išaiškino, kad atleidimo nuo žyminio mokesčio pagrindai turi būti taikomi visiems apmokestinimo žyminiu mokesčiu objektams (procesiniams dokumentams), taip pat ir dokumentams, kuriais reiškiami procesinio pobūdžio prašymai⁶³. Plėtodamas nurodytą praktiką, Lietuvos apeliacinis teismas 2024 m. išaiškino, kad atskiri procesiniai veiksmai (procesiniai sprendimai) patenka į sąvokos „bankroto ir restruktūrizavimo byloje“ apimtį, nes tai yra sudedamoji nemokumo proceso dalis, kuri, teikiant atskirąjį skundą, turi būti apmokestinta CPK 80 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka⁶⁴. Taigi, nemokumo procese žyminis mokestis už atskiruosius skundus mokamas net ir skundžiant procesines nutartis (pavyzdžiui, skundžiant nutartį dėl bylos sustabdymo ar dėl bylos dalies pripažinimo nevieša ir pan.), lygiai taip pat kaip ir atleidimo nuo žyminio mokesčio pagrindai taikomi už visus procesinius dokumentus, o ne tik tuos, kurie įtvirtinti tiesiogiai CPK 83 straipsnio 2 dalyje. Autorių nuomone, tokia teismų praktika rodo tam tikrą tendenciją plečiamai aiškinti įstatyminius atleidimo nuo žyminio mokesčio mokėjimo pagrindus, kurie nustato išimtį iš bendrosios taisyklės, kad žyminis mokestis už atskiruosius skundus turi būti mokamas. Be to, ji prieštarauja atleidimo nuo žyminio mokesčio mokėjimo pagrindų aksiomai, pagal kurią jie turi būti aiškinami siauriamai, nes jie nėra susiję su konkretaus asmens faktinio mokumo vertinimu.

Apibendrinat teigtina, kad atleidimas nuo žyminio mokesčio mokėjimo yra viena iš žyminio mokesčio mokėjimo lengvatų, kuri užtikrina tinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą. CPK nustato žyminio mokesčio atleidimą įstatymo pagrindu (CPK 83 straipsnio 1 dalis) ir žyminio mokesčio atleidimą asmens prašymu (CPK 83 straipsnio 3 dalis). Įstatyminiai atleidimo nuo žyminio mokesčio pagrindai turi būti aiškinami siaurai, nes tai yra išimtis iš bendrosios taisyklės nustatantys pagrindai. O CPK 83 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas žyminio mokesčio atleidimo institutas yra skirtas teismo diskrecijai įgyvendinti, todėl šiuo institutu turi būti atsižvelgiama į konkretaus asmens situaciją.

3. Žyminio mokesčio indeksavimas

CPK 82 straipsnyje reglamentuojama, kad „CPK nustatyta žyminį mokestį, sprendimų vykdymo išlaidas ir teismo baudas, išskyrus apskaičiuojamas procentais, teismai indeksuoja atsižvelgdami į ketvirčio vartojimo kainų indeksą (toliau – VKI), jeigu jis didesnis negu 110“. Teismų praktikoje nurodoma, kad, „padidėjus vartotojų kainoms bei infliacijos lygiui, kinta ir turto vertė bei kaina, taip pat kinta ir ieškinio suma, nuo kurios apskaičiuojamas žyminis mokestis turtiniuose ginčuose, bei, savaime suprantama, ir pats minėto žyminio mokesčio dydis, todėl nėra tikslinga bei pagrįsta minėtą žyminį mokestį dar ir indeksuoti.

63 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1206-790/2020“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infolex.lt/tp/1939988>.

64 „Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-164-567/2024“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infolex.lt/tp/2233672>.

Žyminiam mokesčiui, kuris išreiškiamas tikslia pinigų suma neturtiniuose ginčiuose, indeksacija taikoma dėl vartotojų kainų padidėjimo bei piniginio vieneto nuvertėjimo⁶⁵. Taigi, „indeksavimo tikslas – nekeičiant įstatymo užtikrinti, kad bus kompensuojamas žyminio mokesčio nuvertėjimas, susijęs su infliacija ir vartotojų kainų padidėjimu“⁶⁶. Kitaip tariant, kompensuotas pinigų perkamosios galios sumažėjimas.

Nors įstatymas numato įvairius indeksuotinus objektus⁶⁷, tačiau kalbant apie žyminį mokestį nei vienas iš minėtų indeksuotinių objektų nėra taip glaudžiai susijęs su teise į teisminę gynybą kaip žyminio mokesčio institutas. Kadangi žyminis mokestis tiesiogiai gali apriboti teisę kreiptis į teismą, žyminio mokesčio indeksavimui taikytini teismo mokesčių nuspėjamumo ir aiškumo reikalavimai, kurie turi būti proporcingi. EŽTT praktikoje pažymima, kad teismo mokesčių nustatymas (ir jų apskaičiavimas) turi būti pakankamai nuspėjamas asmens požiūriu⁶⁸. Pabrėžtina, kad pareiškėjui, siekiančiam kreiptis į teismą, blogai indeksavus žyminį mokestį, atsiranda pagrindas taikyti ieškinio trūkumų institutą (CPK 115 straipsnio 2 dalis).

Gali būti keliamas klausimas, kokios sumos nesumokėjimas yra pagrindas taikyti ieškinio trūkumų institutą. Ši problema buvo ypač aktuali 2021 metais, kai po ganėtinai ilgos pertraukos tam tikri žyminiams mokesčiams taikomi VKI vėl viršijo 110, todėl žyminius mokesčius reikėjo indeksuoti. 2021 m. birželio mėn. VKI, palyginti su 2017 m. liepos mėn., buvo 110,5, todėl, pavyzdžiui, CPK 80 straipsnio 2 dalyje nurodytą 50 Eur žyminį mokestį reikėjo indeksuoti. Nors paprastai teikiant procesinį dokumentą per elektroninių paslaugų portalą už procesinį dokumentą buvo mokama 38 Eur suma, tačiau pritaikius indeksavimą, mokėtina suma yra 41 Eur, taigi, skirtumas sudaro 3 Eur⁶⁹. Teismų praktikoje taip yra susiklostę atvejų, kai dėl 2 Eur⁷⁰ ar 20 Eur⁷¹ nesumokėjimo (žyminio mokesčio neindeksavimo), buvo taikytas procesinių dokumentų trūkumų šalinimo institutas. Šiuo klausimu derėtų pritari pozicijai, kad „nedidelės žyminio mokesčio neatitikty, kai nesumokėta žyminio mokesčio suma yra nereikšminga, palyginus su sumokėta žyminio mokesčio suma,

65 „Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-44/2008“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/83618>.

66 „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1113-790/2021“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/2032511>.

67 Pavyzdžiui, CK 3.72 straipsnio 11 dalyje, 3.78 straipsnio 6 dalyje, 3.78 straipsnio 6 dalyje, 3.208 straipsniu ir 6.288 straipsnio 3 dalyje yra nustatytas periodinėmis išmokomis priteisto išlaikymo ir žalos atlyginimo indeksavimas. Indeksavimas taip pat taikomas ir sutarčių teisėje, jeigu šalys laisva valia dėl to susitaria (CK 1.5, 6.156 straipsniai). Galiausiai, CPK 82 straipsnis numato ne tik žyminio mokesčio indeksavimą, bet sprendimų vykdymo išlaidų ir teismo baudų indeksavimą

68 „Iorga prieš Rumuniją“, *supra note*, 7: 45–46 p.

69 „Kauno apygardos teismo 2021 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1769-343/2021“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/2033605>.

70 „Vilniaus apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2557-562/2021“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/2036559>.

71 „Vilniaus apygardos teismo 2021 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2849-653/2021“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/2034808>.

ir nėra piktnaudžiavimo požymių, neturėtų būti pagrindas taikyti ieškinio trūkumų šalinimo institutą⁷². Tačiau šią poziciją reikėtų patikslinti nurodant, kokia suma laikytina „ne-reikšminga“ ir kurios nesumokėjimas nesudarytų pagrindo taikyti procesinio dokumento trūkumų šalinimo institutą. Autorių vertinimu, nereikšmingos sumos nustatymui pagal analogiją galima taikyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro 2011 m. lapkričio 7 d. įsakymu Nr. 1R-261/1K-355 „Dėl minimalios valstybei priteistinos bylinėjimosi išlaidų sumos nustatymo“ įtvirtintą minimalią valstybei priteistiną bylinėjimosi išlaidų, kuri nuo 2024 m. sausio 1 d. yra 8 Eur⁷³.

Taigi, akivaizdu, kad indeksavimo procedūra taip pat turi ryšį su teise kreiptis į teismą. Nustačius pernelyg kompleksinę indeksavimo procedūrą, kyla grėsmė, kad žyminio mokesčio indeksavimas gali neproporcingai riboti asmens teisę į kreiptis į teismą, teismas gali taikyti procesinių dokumentų trūkumų šalinimo institutą, o taip ne tik eikvojamos tiek ginčo šalių, tiek teismo laiko ir pinigų sąnaudos, bet taip pat atsiribojama nuo pagrindinės teisingumo vykdymo funkcijos. Todėl būtina įvertinti CPK 82 straipsnyje įtvirtintą žyminio mokesčio indeksavimo procedūrą siekiant nustatyti, ar ši procedūra yra pakankamai aiški ir ar nepagrįstai neapsunkina asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo.

Pirma, indeksavimui būtina tiksliai nustatyti teikiamo procesinio dokumento rūšį ir prieš tai tinkamai identifikuoti žyminio mokesčio mokėjimo pagrindą (CPK 80 straipsnis), nustatyti, kada įsigaliojo atitinkamas žyminio mokesčio dydis. Pagal CPK 82 straipsnio 3 dalį, „taikytinas indeksas apskaičiuojamas laikotarpiui nuo įstatymo, kuriame nustatytas žyminis mokeskis ir teismo baudos, įsigaliojimo mėnesio iki kiekvieno ketvirčio pradžios“.

Antra, būtina tinkamai nustatyti metų kalendorinį ketvirtį, kai kilo pareiga mokėti žyminį mokesį. Pareiga mokėti žyminį mokesį kyla tuo metu, kai asmuo paduoda procesinį dokumentą, kuriam pareikšti reikalavimai apmokestinami žyminiu mokesčiu. Pavyzdžiui, asmuo, nesutinkantis su pirmosios instancijos teismo sprendimu ir norėdamas pateikti apeliacinį skundą, žyminio mokesčio indeksavimui turi nustatyti esamą kalendorinių metų ketvirtį. Pareiga mokėti žyminį mokesį turi būti įgyvendinta procesinių veiksmų, šiuo atveju – apeliacinio skundo padavimo metu, o ne bylo nagrinėjimo metu.

Trečia, nustačius metų ketvirtį, asmuo, turintis pareigą indeksuoti žyminį mokesį, privalo tinkamai pritaikyti Statistikos departamento skelbiamą informaciją apie VKI⁷⁴. Pagal Statistikos departamento pateiktą informaciją, šiuo metu aktualūs 2017 m. liepos mėn., 2018 m. sausio mėn. ir 2019 m. birželio mėn. lentelėse nurodyti VKI. Taigi, tinklapyje konkreiti palyginimo lentelė (2017 liepos mėn., 2018 sausio mėn. ar 2019 birželio mėn.

72 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. „Ieškinio trūkumų šalinimą reglamentuojančių teisės normų taikymo teismų praktikoje apžvalga“, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67>.

73 „Kolegialių institucijų 2011 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. 1R-261/1K-355 „Dėl minimalios valstybei priteistinos bylinėjimosi išlaidų sumos nustatymo“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/ta/150586>.

74 „Vartotojų kainų indeksai (VKI) žyminiam mokesčiui ir teismo baudoms indeksuoti“, Oficialiosios statistikos portalas, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://tinyurl.com/243z37xn>.

lentelės) yra parenkama atsižvelgiant į tai, kuriuo laikotarpiu įsigaliojo CPK 80 straipsnyje nurodytas žyminio mokesčio dydis. Šio tyrimo atlikimo metu 2017 m. liepos mėn. lentelė ir joje nurodyta VKI yra naudojami bylose, kuriose mokamas žyminis mokestis, nustatytas 2017 m. gegužės 2 d. įstatymu Nr. XIII-329⁷⁵ ir 2016 m. lapkričio 8 d. įstatymu Nr. XII-2751⁷⁶. 2018 m. sausio mėn. lentelė ir joje nurodytas VKI bus naudojami bylose, kuriose mokamas žyminis mokestis, nustatytas 2017 m. birželio 15 d. įstatymu Nr. XIII-441⁷⁷. 2019 m. birželio mėn. lentelė ir joje nurodytas VKI bus naudojami bylose, kuriose mokamas žyminis mokestis, nustatytas 2019 m. birželio 13 d. įstatymu Nr. XIII-2216⁷⁸.

Ketvirta, nustačius tinkamą metų ketvirtį ir parinkus aktualų VKI, reikia atlikti matematinius skaičiavimus.

Penkta, tam tikrais atvejais reikia taikyti žyminio mokesčio lengvatas, pavyzdžiui, 25 proc. lengvata teikiant procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis ir išreiškus pageidavimą procesinius dokumentus gauti tik šiomis priemonėmis (CPK 80 straipsnio 7 dalis). Ši lengvata turi būti taikoma paskutinėje vietoje, nes normos dispozicija nurodo, kad lengvata taikoma „mokėtinam“, t. y. jau suindeksuotam, žyminiam mokesčiui. Žyminio mokesčio indeksavimo eigą galima būtų trumpai apibendrinti pateikiamoje lentelėje (1 lentelę).

1 lentelė. Žyminio mokesčio indeksavimo veiksmų seka. Šaltinis: sudaryta autorių.

Veiksmų seka	Trumpas komentaras
1. Nustatomas konkretus CPK 80 straipsnio 1 dalyje numatytas žyminio mokesčio mokėjimo pagrindas ir patikrinama, kuriuo įstatymo pakeitimu buvo numatyta žyminio mokesčio suma.	Šiuo metu aktualūs įstatymai: a) 2017 m. gegužės 2 d. įstatymas Nr. XIII-329 ir 2016 m. lapkričio 8 d. įstatymas Nr. XII-2751 (įsigaliojo 2017 m. liepos 1 d.); b) 2017 m. birželio 15 d. įstatymas Nr. XIII-441 (įsigaliojo 2018 m. sausio mėn.); c) 2019 m. birželio 13 d. įstatymas Nr. XIII-2216 (įsigaliojo 2019 m. birželio mėn.).
2. Nustatomas kalendorinis ketvirtis, kurio metu yra atliekamas veiksmas, t. y. teikiamas procesinis dokumentas.	Atsižvelgdami į procesinio dokumento pateikimo datą, nusistatome konkretų metų ketvirtį. Tai, be kita ko, aktualu, nes paskelbtas VKI taikomas nuo atitinkamo ketvirčio antro mėnesio 1 dienos (CPK 82 straipsnio 4 dalis).

75 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1, 80, 423-2, 423-3 ir 423-7 straipsnių pakeitimo įstatymas“, TAR, 2017-05-04, Nr. 7552.

76 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas“, TAR, 2016-11-17, Nr. 26956.

77 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1, 80 straipsnių ir XXI-1 skyriaus pakeitimo įstatymas“, TAR, 2017-06-27, Nr. 10802.

78 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 80 straipsnio pakeitimo įstatymas“, TAR, 2019-06-19, Nr. 9858.

3. Statistikos departamento tinklapio lentelėje „Vartotojų kainų indeksai (VKI) žyminiam mokesčiui ir teismo baudoms indeksuoti“ nustatome konkretų VKI.	Reikės atsižvelgti į konkrečią datą, kada įsigaliojo taikytinas žyminis mokestis (pirmasis veiksmų eigos žingsnis), ir konkretų ketvirtį, kuris taikytinas (antrasis veiksmų eigos žingsnis). Pavyzdžiui, už prašymus dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo mokamas 50 Eur žyminis mokestis. Ši žyminio mokesčio suma įsigaliojo 2017 m. liepos mėn. Tuo atveju, jeigu prašymas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pateiktas 2024 m. kovo 1 d., taikytinas VKI yra 144,9. Tačiau jei nustatytas VKI yra mažesnis negu 110, indeksacija netaikoma (CPK 82 straipsnio 1 dalis).
4. Atliekami matematiniai skaičiavimai ir nustatomas mokėtinas žyminis mokestis	Pavyzdžiui: $50 \text{ Eur} \times 144,9/100 = 72,45$. Gauta suma suapvalinama iki sveikųjų skaičių (MAĮ 66 straipsnio 4 dalis). Mokėtinas žyminis mokestis yra 72 Eur.
5. Taikomos kitos žyminio mokesčio mokėjimo lengvatos	Pavyzdžiui, taikoma 25 proc. lengvata mokėtinam žyminiam mokesčiui (CPK 80 straipsnio 7, 8 dalys).
6. Sumokamas žyminis mokestis	

Apibendrinant žyminio mokesčio indeksavimą galima padaryti išvadą, kad šiuo metu nustatyta procedūra yra pakankamai komplikuoata ir sudėtinga, todėl egzistuoja nemaža tikimybė, kad mokesčio mokėtojas gali suklysti mokėdamas žyminį mokestį. Pavyzdžiui, keltinas klausimas, kaip indeksuoti CPK 80 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytą minimalų 20 Eur žyminį mokestį, kuris numatytas 2014 m. spalio 16 d. įstatymu Nr. XII-1241 (įsigaliojo nuo 2015 m. sausio 1 d.). Statistikos departamento duomenimis, minėtas žyminis mokestis paskutinį kartą palygintas 2018 metais, todėl šiuo metu nėra pateikiamas aktualus žyminis mokestis, nors minėta suma pagal kasacinio teismo praktiką turi būti indeksuojama⁷⁹. Taigi, žyminio mokesčio indeksavimo procedūrose susiduriama ne tik su neaiškumais, bet taip pat kyla klausimas, ar nėra įsivėlusių klaidų, nes įstatymų leidėjas numato pareigą indeksuoti šią sumą, tačiau nėra įtvirtinto konkretauro indekso.

Nors pagal bendrąjį principą mokesčių mokėtojui tenka pareiga pačiam apskaičiuoti mokesčius (MAĮ 66 straipsnio 1 dalis), tačiau svarstyti, ar, viena vertus, atsižvelgiant į žyminio mokesčio svarbą, susijusią su teise kreiptis į teismą, nereikėtų indeksuotų žyminių mokesčių skelbti centralizuotai arba pateikti aiškesnę indeksavimo tvarką. Kita vertus, žyminio mokesčio indeksavimas savaime nėra neproporcingas teisės kreiptis į teismą

79 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011“, Infoplex, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.infoplex.lt/tp/199126>.

ribojimas. Tačiau tokia padėtis, kai tiek ginčo šalis, tiek teismas turi dėti sudėtingas pastangas, kad tinkamai apskaičiuotų žyminio mokesčio dydį, yra perteklinis ir nėra susijęs su pagrindiniu ginčo procesu, t. y. teisingumo vykdymu. Manytina, kad žyminio mokesčio indeksavimas yra techninio pobūdžio darbas, kuris galėtų būti įgyvendinamas efektyviau centralizuotu mastu vieno subjekto ir aiškiai nurodant mokėtiną sumą⁸⁰. Tai yra baigtinio pobūdžio sąrašas, kurį sudaro 2017 liepos mėn., 2018 sausio mėn. ir 2019 birželio mėn. įsigalioję CPK pakeitimai. Tokia sistema būtų aiškesnė eiliniam asmeniui, siekiančiam kreiptis į teismą, ir suteiktų galimybę teismui orientuotis į konstitucinę teisingumo vykdymo funkciją, o ne į mokesčių administravimą.

Išvados

1. Žyminis mokestis yra viena bylinėjimosi išlaidų rūšių, kuri yra glaudžiai susijusi su teise kreiptis į teismą. Pagrindinės žyminio mokesčio funkcijos: mokesstinė (kompensuoja ir padengia teismo darbą ir papildo valstybės biudžetą), apsauginė arba prevencinė (apsaugo sąžiningus bylos dalyvius nuo nepagrįstai reikiamų reikalavimų teisme) ir sutaikinimo (siekiama, kad šalys ginčą išspręstų taikiai arba iki ieškinio padavimo).
2. Siekdamas užtikrinti tinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą, įstatymų leidėjas yra numatęs įvairias žyminio mokesčio lengvatas: žyminio mokesčio mokėjimo atidėjimą, įstatyminį atleidimą nuo žyminio mokesčio ir atleidimą nuo žyminio mokesčio mokėjimo asmens prašymu. Turi būti išlaikoma tinkama pusiausvyrą tarp žyminio mokesčio lengvatų ir procesinio lygiateisiškumo. Teismams išplečiant įstatyminius žyminio mokesčio atleidimo pagrindus, kurie nėra susiję su ginčo šalies faktiniu mokumu konkrečioje situacijoje, susiklosto situacijos, kai išimtinės taisyklės paneigia bendrųjų teisės normų efektyvumą (šiuo atveju – pareigos mokėti žyminį mokestį). Manytina, kad teismai turi lanksčiau taikyti žyminio mokesčio lengvatas, kurios susijusios su teismo diskrecijos taikymu (CPK 83 straipsnio 3 dalis, CPK 84 straipsnis) siekdami užtikrinti tinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą.
3. Žyminio mokesčio indeksavimui, kaip žyminio mokesčio apskaičiavimo sudedamajai daliai, yra taikomas teisės kreiptis į teismą ribojimų proporcingumo testas. Šiuo metu įstatyme įtvirtinta žyminio mokesčio indeksavimo procedūra savaime

---

80 Pavyzdžiui, centralizuota valstybinė įstaiga, atsakinga už mokesčių administravimą, kiekvieno ketvirčio pradžioje galėtų paskelbti konkrečią (indeksuotą) žyminio mokesčio sumą, kuri būtų mokama už konkretų procesinį dokumentą. Tokia praktika taikoma, pavyzdžiui, Australijos teismuose (žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.courts.qld.gov.au/about/fees/fees-in-the-courts/district-court-fees>), Šiaurės Airijos teismuose (žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.justice-ni.gov.uk/publications/court-fees-1-november-2023>), Anglijos teismuose (žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://www.gov.uk/government/publications/fees-in-the-civil-and-family-courts-main-fees-ex50/civil-court-fees-ex50#general-fees-for-civil-proceedings>).

neriboja asmens teisės kreiptis į teismą, nes net ir nežymaus žyminio mokesčio sumokėjimas nelemia to, kad asmens teisės kreiptis į teismą bus pažeista. Tačiau siekiant suteikti aiškesnes teisės kreiptis į teismą garantijas asmenims, norintiems kreiptis į teismą, taip pat leisti teismui susikonsultuoti į teisingumo vykdymo funkciją, manytina, kad žyminio mokesčio indeksavimą turėtų atlikti centralizuota valstybinė įstaiga, atsakinga už mokesčių administravimą, paskelbdama jau indeksuotus žyminius mokesčius.

THE IMPACT OF STAMP DUTY EXEMPTIONS AND INDEXATION ON THE RIGHT OF ACCESS TO A COURT

Artur Doržinkevič

Mykolas Romeris University, Lithuania

Mykolas Kirkutis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article analyses the main issues related to the impact of stamp duty (court fees) exemptions and stamp duty (court fees) indexation on the right of access to a court. Although stamp duty is a form of legal fees, the distinctive feature of stamp duty is that it might restrict a person's right to access a court. The article analyses the relationship between stamp duty and the right of access to a court, and examines the case law of Lithuanian courts and the European Court of Human Rights on the implementation of stamp duty exemptions and the right of access to a court. The study assesses stamp duty exemptions and stamp duty deferrals, which are designed to ensure the proper exercise of the right of access to a court. Finally, the authors analyze the compatibility of stamp duty indexation with the requirements of right to access a court. The article provides insights into the practical problems of calculating stamp duty in Lithuania and draws attention to the complexity of these procedures. The study concludes closing arguments and proposals that suggest that the burden of calculating stamp duty should fall on the State.*

Keywords: *stamp duty; court fees; right of access to a court; access to court; access to justice; exemption from stamp duty; deferral of stamp duty; stamp duty indexation.*

Artur Doržinkevič, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantas, lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinis procesas, civilinė teisė.

Mykolas Kirkutis, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantas, lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinis procesas, nemokumo teisė, vykdymo procesas

Artur Doržinkevič, PhD candidate and lecturer at the Institute of Private Law at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: civil procedure, civil law.

Mykolas Kirkutis, PhD candidate and lecturer at the Institute of Private Law at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: arbitration, civil procedure, corporate insolvency law, enforcement proceedings.